

2022-09-05

Dnr: S2022/01621

Socialdepartementet

s.remissvar@regeringskansliet.se

s.sof@regeringskansliet.se

Remissvar över betänkandet SOU 2022:11, Handlingsplan för en långsiktig utveckling av tolktjänsten för döva, hörselskadade och personer med dövblindhet

Inledning

Förbundet Sveriges Dövblinda (hädanefter benämnt som FSDB) och riksorganisationen Dövblind Barn och Ungdom (hädanefter benämnt som DBU) arbetar för att förbättra livsvillkoren för barn, unga och vuxna med dövblindhet. Våra långsiktiga mål är att uppnå full delaktighet, jämlikhet, självständighet och självbestämmande för personer med dövblindhet på alla områden i samhället.

Det finns uppskattningsvis cirka 2 000 personer under 65 år i Sverige som har någon form av dövblindhet. Dövblindhet kan vara medfödd eller förvärvad senare i livet. Varje år föds cirka 6–8 personer som från födelsen har en mycket svår kombinerad hörsel- och synnedättning. Det innebär att cirka 400 personer har medfödd dövblindhet och att cirka 1 600 personer som är yngre än 65 år har förvärvad dövblindhet. För gruppen som är äldre än 65 år saknas bra statistik varför det är svårt att beräkna storleken på gruppen även

om det är allmänt vedertaget att kombinerade syn- och hörselnedsättningar blir vanligare med stigande ålder. Dövblindhet är en funktionsnedsättning som alltid utgör ett hot mot mellanmänsklig kommunikation och interaktion. Bristande tillgång till information i alla former och svårigheter att kunna orientera sig fritt och självständigt är ytterligare konsekvenser som påverkar möjligheten för personer med dövblindhet att leva ett aktivt liv och känna delaktighet.

Allmänt om betänkandet

Inledningsvis vill vi understryka vikten av att en reformering, utveckling och förbättring av tolktjänsten kommer till skott. Under de senaste 15 åren har flera utredningar gjorts och initiativ tagits för att reformera tolktjänsten, utan att nödvändiga politiska beslut har fattats, och nu är det dags för de förändringar som vi har väntat på. Vi förordar därför att regeringen skyndsamt sätter igång arbetet med att genomföra handlingsplanen för en långsiktig utveckling av tolktjänsten – samt att regeringen i beredningen av en ny lag och i genomförandet av handlingsplanen tar hänsyn till de synpunkter vi härmed lämnar.

Sammanfattning av FSDBs och DBUs synpunkter

FSDB och DBU ser positivt på de flesta av utredningens förslag och ser att de oftast är ett steg i rätt riktning. Här kan nämnas förslaget om att skapa en ny lag om tolktjänst och ett ökat samordningsansvar för regionerna, mer nationell samordning och förstärkning av möjligheterna till tolkstöd i arbetslivet samt förslaget om att inrätta en ny nationell funktion för samordning av tolktjänstfrågor. Vi är vidare positiva till att det föreslås definieras i den nya lagen att momentet ledsagning ingår i dövblindtolkning. Däremot är vi starkt kritiska till den omotiverade begränsning som föreslås av samma delmoment. Vi delar inte heller utredningens syn på att den föreslagna lagen inte ska vara en rättighetslag samt dess bedömning kring tillämpningen av ansvars- och finansieringsprincipen i relation till tolktjänst.

FSDBs och DBUs övergripande synpunkter

Trots vår positiva grundsyn till betänkandet vill vi lyfta några mer övergripande och principiella synpunkter där vi inte upplever utredningens förslag som målfrämjande.

2.1 - FSDB och DBU anser att det är mycket olyckligt att det redan i utredningens direktiv begränsats vad utredningens slutsatser skulle kunna bli, med följden att de viktiga slutsatserna om nationell samordning hos en ny tolktjänstmyndighet som Tolktjänstutredningen lämnade i december 2011 i betänkandet *En samlad tolktjänst – samordning och utveckling av tolktjänst för barndomsdöva, vuxendöva, hörselskadade och personer med dövblindhet SOU 2011:83* till stor del inte ens var aktuella för diskussion (se 3.3.4 och utredningens direktiv). Se nedan punkt 6.3.1 för vår syn på frågan om huvudmannaskap.

4.2 - Utredningen har på ett förtjänstfullt sätt redogjort för Sveriges internationella åtaganden och på vilket sätt rätten till att kommunicera både utgör ett grundläggande behov och en nyckel till jämlikhet och delaktighet. Även flera andra hänvisningar går att göra inom kapitel 4. Tyvärr ter sig dessa rubriker väga för lite när flera förslag i betänkandet tas fram, exempelvis i utredningens resonemang i punkt 6.3.3.

6.2.3 - FSDB och DBU motsätter sig utredningens analys och slutsats om tillämpningen av ansvars- och finansieringsprincipen när det gäller tolktjänst. Eftersom det saknas fakta och statistik om i vilken utsträckning ansvars- och finansieringsprincipen tillämpas inom tolktjänst går det inte att säga att principen är grundläggande för en långsiktig och hållbar utveckling av tolktjänsten. Den mest logiska slutsatsen som utredningen borde ha dragit utifrån de fakta de presenterat är att kompletterande lösningar är en framgångsrik väg att gå för en hållbar utveckling av tolktjänsten. Utredningen har dessutom förtjänstfullt föreslagit fler kompletterande lösningar, till exempel tolkstöd i arbetslivet, med just hållbarhet som argument.

Ett bra och tydligt exempel på problematiken med att använda sig av ansvars- och finansieringsprincipen illustreras av de komplikationer som uppstår när behov av dövblindtolkning ska tillgodoses och betalningsansvariga försöker undvika att ta kostnaden för dövblindtolkning,

då det oftast blir en högre kostnad än vid teckenspråkstolkning, med konsekvensen att stöd till dövblindtolk ej medges. Av naturliga skäl krävs fler tolkar vid dövblindtolkning än vid vanlig teckenspråkstolkning då tolkningen är mer knuten till individen än, som det kan vara vid annan typ av tolkning, till en grupp. Detta, samt eventuella gränsdragningsproblem som kan finnas i relation till andra huvudmän kopplat till dövblindtolkning, gör att tillämpning av ansvars- och finansieringsprincipen vid dövblindtolkning är olämplig.

I övrigt stödjer FSDB och DBU det särskilda yttrandet till utredningen av expert Isabella Hagnell Westermark i den del som handlar om ansvars- och finansieringsprincipen. FSDB och DBU menar därför att ansvars- och finansieringsprincipen inte är tillämplig på tolktjänst.

6.3.1 - FSDB och DBU har i många år drivit underbyggda och kvalificerade krav på ett nationellt samordnat ansvar och huvudmannaskap för hela tolktjänsten. Tyvärr har de begränsningar som lagts in i direktiven om att det inte ingår i utredningens uppdrag att analysera den tidigare Tolktjänstutredningens förslag från 2011 om en ny tolktjänstmyndighet inneburit att utredningens diskussion om huvudmannaskap blivit begränsad. Däremot visar mycket av de fakta och analyser som är gjorda i utredningen att det skulle bli bättre med ett samlat statligt huvudmannaskap för tolktjänsten, både kostnadseffektivitetsmässigt och kvalitativt.

6.3.2 - FSDB och DBU delar utredningens bedömning att frågan om en gemensam ingång och bokning av tolkupdrag är mycket nära kopplad till huvudmannaskapet för tolktjänsten och delar även uppfattningen att det särskilt för personer med dövblindhet ofta är en stor utmaning att orientera sig i kontakten med olika samhällsaktörer. Mot den bakgrunden är det särskilt viktigt att användarperspektivet väger tungt i utvecklingsprocessen där det för tolkanvändaren exempelvis är viktigare att kunna göra, och ha en överblick över, alla beställningar oavsett betalningsansvar på ett och samma ställe än att hens region har samma system som grannregionen.

När nu utredningen har landat i att inte föreslå ett samlat huvudmannaskap behöver den statliga styrningen i frågan öka. Regionerna har under lång tid försökt skapa gemensamma lösningar för tolktjänsten utan att lyckas. Exempelvis är den regiongemensamma beställningsportal för tolktjänst, som flera regioner arbetat med i över sex år, fortfarande inte en gemensam

lösning. En väg in leder till samordningsvinster för både samhället och individen. Eftersom FSDB och DBU vill att även andra betalningsansvariga ska kunna ansluta sig till systemet, kan en sådan lösning minska den administrativa bördan när olika betalningsansvariga förhandlar, eftersom alla inblandade får bättre översikt över hela ärendet. Vi anser att en gemensam ingång är en viktig teknisk åtgärd som utgör ett komplement till den juridiska åtgärden att ge regionerna ansvaret för samordning av andra tolktjänster (7.5) i den föreslagna lagen. Dessa tekniska och juridiska åtgärder kan tillsammans minska gränsdragnings- och samordningsproblemen. FSDB och DBU välkomnar därför också att den föreslagna nationella funktionen (14.2) involveras i att hitta lösningar på dessa viktiga frågor.

6.3.3 - Självbestämmande för personer med funktionsnedsättning är en central princip för jämlikhet och inkludering, vilket också är en genomgående princip i FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Det är svårt att föreställa sig att det inte borde vara en rättighet att kunna få kommunicera och att få ta del av information efter att ha tagit del av betänkandets genomgång i kapitel 4. Utredningen har dock, trots det, utifrån som det verkar ekonomiska skäl förordat en skyldighetslag och inte en rättighetslag, vilket vore det mest naturliga. Inspiration kan finnas i Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (1993:387). En skyldighetslag kan emellertid utformas så att individernas behov sätts i centrum men detta upplever vi inte är gjort i tillräcklig grad. Det är olyckligt om lagstiftaren inte använder ett tillfälle som detta när ny lagstiftning tas fram för att försöka undanröja de tendenser som i dagens tolktjänstadministration motverkar likvärdighet och delaktighet och där en enskild regions ekonomiska budgetprognosramar blir styrande.

FSDBs och DBUs synpunkter på enskilda förslag

1.1 Förslag till lag om tolktjänst för döva, hörselskadade och personer med dövblindhet

FSDB och DBU är positiva till att det stiftas en ny lag om tolktjänst. Vi

tillstyrker att det i den nya lagen ska definieras vad som ingår i dövblindtolkning.

Vi avstyrker däremot den begränsning som utredningen föreslår ska skrivas in i lagen gällande momentet ledsagning vid dövblindtolkning (5 §). Ordet "viss" i lagstiftningen kommer att få stora oönskade konsekvenser. Otydligheten framgår även av själva författningskommentaren (17.1).

Tydligast i lagstiftningen blir det om den vedertagna och av utredningen vitsordade definitionen av dövblindtolkning skrivs in i sin helhet. Den innebär att dövblindtolkning består av tre delmoment: tolkning av vad som sägs, syntolkning och ledsagning. Se vidare resonemang under punkt 7.4.2.

Därför yrkar vi på att 5 § eller motsvarande paragraf ändras till:

5 § I tolktjänst för personer med dövblindhet ingår tre delmoment – tolkning av vad som sägs, syntolkning och ledsagning, i anslutning till tolktillfället.

7.2 Förslag om en ny lag och allmänt om lagen

FSDB och DBU är positiva till att bryta ut frågor om tolktjänst från hälso- och sjukvårdslagen och skapa en egen lag om tolktjänst som mer har ett tillgänglighets- och språkperspektiv snarare än ett patient- och sjukvårdsperspektiv. Vi anser dock att en så kallad rättighetslag vore mer naturligt utifrån vad målet med lagen är samt att den nya lagen tydligare borde reglera all tolktjänst.

7.3 Inledande bestämmelser

FSDB och DBU menar att det är positivt att inledningsvis ange lagens tillämpningsområde men ser också att detta speglar att den lösning som utredningen valt innebär fortsatta otydligheter kring delar av tolktjänsten. Exempelvis regleras det särskilda behovet hos personer med dövblindhet kring dövblindtolkning till viss del i den nya lagen, men detta gäller bara vardagstolkning som regionerna ansvarar för, medan det som gäller för andra tolsituationer, exempelvis tolkstöd i arbetslivet, förblir odefinierat då det inte

ingår i lagtexten.

7.4 Tolkjänst för vardagstolkning

FSDB och DBU anser att det är positivt att utredningen resonerar kring målgruppen för tolktjänsten och att även personer med språkstörning och kognitiva nedsättningar har nytta av teckenspråk eller tecken som stöd. Samtidigt beklagar FSDB och DBU att utredningen ansåg att den inte hade mandat att föreslå förändringar av målgruppen. Vi ser gärna att målgruppen för tolktjänsten breddas så att även personer med språkstörning och omyndiga barn till döva föräldrar samt barn till föräldrar med dövblindhet inkluderas.

FSDB och DBU ansluter sig därför till de rekommendationer, insända i remissvaret från Sveriges Dövas Riksförbund, om att uppdra åt den föreslagna nationella funktionen för samordning av tolktjänstfrågor att utreda dels hur personer med språkstörning och dels hur yngre barn till döva eller till föräldrar med dövblindhet kan inkluderas i tolktjänstens målgrupp.

7.4.1 Delaktighet vid utformning och genomförande av tolktjänst

FSDB och DBU instämmer till stor del i utredningens resonemang om att det mycket sällan finns skäl för tolkcentralen att avvika från den enskildes önskemål när det gäller tolkmetod. Till skillnad från utredningen anser FSDB och DBU dock att det finns en problematik kring att tolkcentralen relativt fritt kan överpröva den enskildes preferens om tolkningsmetod. Vi menar att den person som är döv, hörselskadad eller har dövblindhet är bäst lämpad att bedöma vilken typ av tolk denne behöver. Vilken typ av tolkning som föredras kan också bero på situationen och de deltagande personerna. Ett exempel på problematiken är att det under pandemin var flera regioner som beslutade att de endast kunde erbjuda distanstolkning och inte taktill tolkning som ju är en förutsättning för kommunikation för många som lever med dövblindhet. Detta fick ofta stora negativa konsekvenser för många individer. FSDB och DBU menar att det finns en relevant risk för att regionerna kommer att överutnyttja möjligheten att förorda och i vissa situationer, som i exemplet ovan, endast

erbjuda användning av distanstolkning. Sådana beslut baserat ofta på ekonomiska incitament, även om det inte alltid är uttalat. Det bör därför i den fortsatta beredningen beaktas hur tolkanvändarens behov och önskemål bäst kan tryggas i relation till regionens maktposition.

7.4.2 Viss ledsagning ska ingå i tolktjänst för personer med dövblindhet

FSDB och DBU tillstyrker förslaget om att det i den nya lagen ska tydliggöras att ledsagning ska ingå i tolktjänst för personer med dövblindhet och delar utredningens bedömning att det råder samstämmighet kring att ledsagning ingår som ett av tre delmoment vid dövblindtolkning, det vill säga att tolka vad som sägs, syntolkning och ledsagning. Hela denna definition bör skrivas in i kommande lagstiftning för tydlighetens skull.

Vi ställer oss dock starkt avvisande till den del av förslaget som begränsar momentet ledsagning vid dövblindtolkning genom att endast föreslå viss ledsagning vid dövblindtolkning. Denna begränsning skulle vidmakthålla de utmaningar för tolkanvändare och de gränsdragningsproblem mellan huvudmän som beskrivs i 5.2.3 och 5.3.2 och det finns inte heller några data som påvisar att detta ur ett helhetsperspektiv skulle vara mer kostnadseffektivt för det offentliga.

De tre delmomenten vid dövblindtolkning är integrerade med varandra och det är svårt att separera dem i en tidslinje. Det är i princip alltid så att alla tre delmomenten är mer eller mindre aktiva i hela dövblindtolkningssituationen. Betänkandet beskriver på ett förtjänstfullt sätt delmomentet ledsagning vid dövblindtolkning som en förflyttning vid dövblindtolkning som dessutom är kvalificerad genom att den även innehåller momenten syntolkning och tolkning av vad som sägs. Eftersom en person med dövblindhet inte är ett paket som endast ska levereras mellan punkt A och B, så torde slutsatsen kunna dras att det i en verklighetsbaserad tolksituation inte är möjligt att göra en begränsning av den art som föreslås utan att det skapar stora problem i tolkning av vad det är som dominerar och inte. Att en tolkanvändare på vägen till en aktivitet, säg en picknick i parken, behöver stanna till på vägen och köpa fikabröd eller någon dricka är en del av att förflytta sig till parken. I denna förflyttning är både syntolkning och tolkning av vad som sägs centralt,

även om det definieras som att vara på väg till parken. Vidare kanske bussen är försenad och den inestående bussen kör en annan väg och detta behöver hanteras och kommuniceras. Exemplet ter sig enkelt att hantera, men för en person med dövblindhet finns det i exemplet många potentiella hinder och att använda de olika delmomenten vid dövblindtolkning är det som gör förflyttningen möjlig. Därför går det inte att särskilja och särskilt begränsa just ett delmoment vid dövblindtolkning utan att skapa problem för tolkanvändaren.

Denna föreslagna begränsning ter sig inte heller vara särskilt genomtänkt då den i det av utredningen givna exemplet fastslår att det för ett möte på en timme maximalt kan utgå en timmes ledsagning. I praktiken skulle detta dock innebära att en dövblindtolkanvändare inte kan ha mer än ungefär 20 minuter att ta sig till mötet eller aktiviteten och ungefär detsamma från mötet/aktiviteten. Detta givet att man behöver anlända 10 min före ett möte och inte kan komma iväg förrän 10 minuter efter mötet. Konsekvensen av detta skulle bli att många inte skulle kunna delta i olika aktiviteter. Denna begränsning är orimlig och inte försvarbar mot bakgrund av de fakta som utredningen själv redovisar kring svårigheter för personer med dövblindhet att vara delaktiga i samhället. Det finns inga som helst data, statistik eller andra uppgifter som tyder på att någon tolkanvändare har överkonsumerat detta delmoment i dövblindtolkningen. Utifrån utredningens tabell 5.2 om antalet utförda tolktimmar inom regionernas tolktjänst framgår att andelen dövblindtolkning totalt endast motsvarar ungefär 12 %.

Det saknas underlag som visar på behovet av att begränsa momentet ledsagning vid dövblindtolkning utan tvärtom skriver utredningen själv under punkt 15.5.3 som handlar om konsekvens för kommunerna att den bedömer att de ekonomiska konsekvenserna av förslaget är försumbara och skulle innebära en marginell minskning, om någon, av kostnaderna för kommunen. Utredningen redovisar vidare att den efter att ha frågat regionerna funnit att en klar majoritet av regionerna beskriver att ledsagning redan ingår i anslutning till tolktillfället och endast ett fåtal regioner uppger att sådan ledsagning inte ingår idag. FSDB och DBU menar att den föreslagna begränsningen således till och med kan leda till en försämring i vissa regioner. I 15.6.2 skriver utredningen att syftet med att tydliggöra att ledsagning kan vara en del av dövblindtolkning är att tydliggöra

gränsdragningen mellan regioner och kommuner och att undvika onödig dubbelbemanning. FSDB och DBU delar uppfattningen att det är bra att skilja på ledsagning som del av dövblindtolkning och annan ledsagning och delar även utredningens syn att stödet vid förflyttning vid dövblindtolkning dessutom är kvalificerat genom att det innehåller momenten syntolkning och tolkning av vad som sägs och på så sätt skiljer sig från andra ledsagarinsatser. Vi menar vidare att utifall den begränsning med endast viss ledsagning som föreslås blir verklighet kommer den att leda till fortsatta problem för tolkanvändare av dövblindtolkning där det på inget sätt kan anses vara ändamålsenligt eller målfrämjande att exempelvis behöva engagera tre ledsagare (två kommunala ledsagare och en regional dövblindtolk) ifall man har längre än 20–30 minuters resväg till en aktivitet som varar i en timme. Under punkt 15.6.3 beskriver utredningen hur det saknas statistik kring användningen av ledsagning i anslutning till vardagstolkning och hur deras beräkning bygger på många antaganden. Sammantaget finns inte några som helst data eller belegg i betänkandet för att den kostnadstäckning som utredningen föreslår inte skulle vara lika tillräcklig om man tar bort den omotiverade föreslagna begränsningen. Om någon aktör har farhågor om att så inte är fallet vore det mest naturliga att först samla data och få en bättre kunskapsbild och vid en uppföljning av tolktjänsten analysera data och identifiera ifall det skulle finnas behov av någon begränsning av delmoment vid dövblindtolkning. Mot den bakgrunden avstyrker vi att denna begränsning skrivs in i kommande lagstiftning.

FSDB och DBU finner det också problematiskt att definitionen av vad som kan ingå i dövblindtolkning endast berörs tydligt i sammanhang relaterade till vardagstolkning då den skäligen behöver gälla all dövblindtolkning oavsett tolksituation eller betalningsansvar. I samband med den nya föreslagna insatsen om tolkstöd i arbetslivet (8.2.3) nämns bara i förbifarten att ledsagning som delmoment vid dövblindtolkning "rimligen" kan omfattas av den nya insatsen. Att i lagstiftningen få tydliggjort en definition av att dövblindtolkning består av tre delmoment: att tolka vad som sägs, syntolkning och ledsagning, hade varit klargörande och målfrämjande och borde därför skrivas in.

Vi har därför under punkt 1.1 föreslagit en ordalydelse i lagtexten som tydliggör den vedertagna och av utredningen vitsordade definitionen av

dövblindtolkning, vilket vi verkligen hoppas att den fortsatta beredningen tar ledning av.

7.4.3 Prioriteringar får göras utifrån nytta och behov

Vi ser att det utifrån förslagen i betänkandet kommer att behövas någon form av prioriteringsordning. Resonemanget om att resurserna inte räcker till och att det därför behöver finnas prioriteringar som tolkas av andra än individen själv, speglar problematiken med att fortsätta tillämpa dessa rättigheter som tidigare gjorts, det vill säga utifrån ett skyldighetslagsperspektiv. Att behov av hälso- och sjukvård bedöms av läkare och därefter erbjuds i form av vårdtjänster utifrån behov och nytta är allmänt accepterat av befolkningen i stort och en förståelig princip. Dock som utredningen förtjänstfullt kunnat konstatera så handlar tolktjänsten mer om ett tillgänglighets- och språkperspektiv. Ingen hörande person i befolkningen skulle acceptera att endast få kommunicera ibland utifrån andras bedömning av personens behov eller att någon bedömer att möjligheten att få uttrycka personliga åsikter eller tankar är mindre viktiga just vid ett givet tillfälle. Ändock är det just detta som tolktjänstens målgrupper förväntas se som norm, trots alla de internationella och nationella åtaganden som beskrivs i kapitel 4 och alla vackra ord som används för att beskriva ett jämlikt samhälle där alla människor ska inkluderas och vara delaktiga. Se mer om val av lagstiftning i 6.3.3.

FSDB och DBU vill, utöver vad utredningen föreslår, att den nationella funktionen för samordning av tolktjänstfrågor även ska ha ett ansvar att ta fram vägledande riktlinjer för prioriteringar. Vi delar inte utredningens bedömning att regionerna klarar av att gemensamt skapa den typen av gemensamma lösningar utifrån regionernas olika förutsättningar för att bedriva tolktjänst.

Vi skulle vidare vilja se ytterligare förändringar för att se till att tolkanvändarna får större möjligheter till självbestämmande. FSDB och DBU anser att regionerna endast bör få prioritera när det råder tolkbrist i form av att det inte finns en fysisk tolk tillgänglig för att fylla ett uppdrag.

Vi upplever att definitionen av tolkbrist som tolkcentralerna använder sig av

varierar och kan inkludera faktorer som sjukfrånvaro, brist på pengar eller att man budgeterat för lite resurser. Denna brist på enhetlighet gör det svårt att jämföra tolkanvändarnas situation i olika regioner och att identifiera och isolera enskilda orsaker till utebliven tolk. Vi menar också att det är vilseledande att rapportera om brist på tolkar om den verkliga orsaken är att tolkcentralen saknar resurser eller har avsatt för lite resurser för att tillhandahålla dem, vilket i så fall bör kallas resursbrist.

7.5 Samordning av övrig tolktjänst för döva, hörselskadade och personer med dövblindhet

FSDB och DBU tillstyrker förslaget och är särskilt positiva till att regionerna föreslås få en utökad serviceskyldighet gentemot döva, hörselskadade och personer med dövblindhet. Vi vill dock uttrycka oro över att den frivillighet som utredningen förslår kring samverkan med andra betalningsansvariga kan bidra till att bevara och cementera en del av de problem som redan finns idag. Vid beredning bör ett obligatoriskt samordningsansvar för regionerna övervägas. Vidare är det olyckligt att utredningen väljer att se värdet av att främja en icke-fungerande ansvars- och finansieringsprincip samt organisatoriska förutsättningar framför att säkerställa att tolktillfällen blir av och att tolkanvändaren får den tolk som behövs även när det råder oklarhet kring betalningsansvaret. I övrigt hänvisar vi till det vi skrivit om punkt 6.3.2.

7.6 Allmänna bestämmelser om verksamheten

FSDB och DBU menar att målformuleringarna för verksamheten skulle kunna formuleras tydligare och bättre genom att exempelvis skriva in att verksamheten enligt denna lag ska främja jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhällslivet för de personer som använder tolktjänst. Målet ska vara att den enskilde får möjlighet att leva som andra. Därutöver är det rimligt att skriva det som utredningen föreslår kring bland annat tillgänglighet, kvalitet och självbestämmande.

7.6.1 Särskilda skyldigheter i fråga om barn

FSDB och DBU stödjer självklart en skrivning i lagen om att barnets bästa ska beaktas men vi ser också, precis som utredningen själv fastslår, att tolktjänsten fyller en viktig funktion för döva och hörselskadade barn och barn med dövblindhet i deras utveckling som självständiga individer och möjliggör delaktighet på lika villkor som andra barn. Därför ser vi gärna i vidare beredning att det ses över hur lagen i större utsträckning kan ta till vara barns och ungas rättigheter och intressen.

7.8 Regionen ska få möjlighet att inrätta valfrihetssystem för tolktjänster

FSDB och DBU stöder förslaget att införa ett alternativ till det nuvarande systemet för upphandling av tolktjänster, lagen om offentlig upphandling (LOU), som tyvärr har tillämpats på ett sådant sätt i många regioner att det har lett till negativa konsekvenser för alla berörda parter.

Auktorisationssystem kan även vara ett alternativ. Oavsett vilket system regionerna tillåts eller väljer att använda måste systemet möjliggöra goda arbetsvillkor för de förvärvsarbetande tolkarna. I de regioner som inte har egna anställda tolkar präglas hela tolkbranschen av stor osäkerhet eftersom många riskerar att förlora sin anställning om bolaget inte hamnar högst upp i rangordningen.

7.9 Om klagomålshantering och tillsyn

Utredningens förslag om en formaliserad process för hantering av klagomål och om att regionerna ska ge den klagande en förklaring till varför ärendet hanterades på ett visst sätt, är förvisso en liten förbättring av den nuvarande situationen. FSDB och DBU hade dock föredragit en annan lösning, inte minst mot bakgrund av alla de synpunkter som finns om dagens regioners tolktjänstverksamhet.<sup>[L]
[SEP]</sup> Vi vill se en möjlighet till att överklaga ett avslag på en tolkbeställning som beror på hur regionerna har valt att tolka begreppet vardagstolkning eller beslut om vilken aktör som är betalningsansvarig. Dessutom hade FSDB och DBU velat se en tillsynsmyndighet som kan granska klagomål om tolktjänsten och, när kritiken är berättigad, objektiva

beskriva hur regionerna kan hantera liknande frågor i framtiden. En sådan modell har visat sig fungera mycket bra inom den högre utbildningen, till exempel där högskolorna är mycket lyhörda för tillsynsbeslut från Universitetskanslersämbetet.

Beträffande den del där utredningen hänvisar till att en viss tillsyn sker via Riksdagens ombudsmän (JO) så menar vi, i likhet med Riksdagens ombudsmän (JO), att denna tillsyn endast gäller tillsyn som är av extraordinär karaktär. JO:s tillsyn ska alltså inte ersätta den som förekommer hos myndigheter. Detta är ytterligare ett skäl som talar för FSDBs och DBUs uppfattning att det skulle behövas en tillsynsmyndighet. Vi hänvisar vidare till remissvar från Riksdagens ombudsmän (JO), 2022-06-22.

8.2 En ny insats om bidrag till tolk för döva, hörselskadade och personer med dövblindhet

FSDB och DBU delar utredningens bedömning att det finns flera skäl som talar för behovet av att både samla och stärka det allmännas tolkstöd i arbetslivet och med detta skapa bättre möjligheter för döva, hörselskadade och personer med dövblindhet att delta i arbetslivet på lika villkor som andra och minska risken för diskriminering och utanförskap. Mot den bakgrunden tillstyrker FSDB och DBU förslaget om att det allmännas stöd till tolk i arbetslivet ska samlas hos Arbetsförmedlingen inom ramen för en särskild insats om bidrag till tolk för döva, hörselskadade och personer med dövblindhet.

8.2.1 Arbetsförmedlingen ska ansvara för finansieringen av det allmännas tolkstöd i arbetslivet

FSDB och DBU tillstyrker förslaget om att samla ansvaret för tolkstöd i arbetslivet till en aktör vilket minskar gränsdragningsproblematiken och underlättar för tolkanvändaren. I övrigt hänvisar vi till det vi skrivit om punkt 6.3.1 för resonemang om huvudmannaskap.

8.2.3 En mer ändamålsenlig insats ska införas

FSDB och DBU tillstyrker förslaget om en mer ändamålsenlig insats och menar att det är positivt att tolkstöd ska kunna användas till nästan alla situationer i arbetslivet vilket täcker behovet på ett bättre sätt än idag och gör att personer med dövblindhet får ökade möjligheter till att bli mer delaktiga i arbetslivet. Det innebär också en ökad grad av självbestämmande då tolkanvändaren själv, tillsammans med sin arbetsgivare, kan bestämma hur hen vill använda tolkstöd i arbetslivet.

FSDB och DBU är dock oroad över att det inte tydligare fastslås att dövblindtolkning i arbetslivet innehåller delmomenten syntolkning och ledsagning. Vi menar att utredningens formulering om att det "rimligen innebär" att ledsagning kan omfattas av insatsen är för vagt och för otydligt. Därför menar vi att det i förslaget till ändringar i 7 § i Förordning (2017:462) om särskilda insatser för personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga, ska läggas till ett förtydligande om att dövblindtolkning består av tre delmoment: tolkning av vad som sägs, syntolkning och ledsagning. Se vidare motivering i punkterna 5.2.3, 5.3.2 och 7.4.2.

Vi noterar vidare att utredningen föreslagit att det som kallas sociala sammanhang på arbetsplatsen, det vill säga exempelvis fikastunder och after-work-aktiviteter bör bekostas av den nya insatsen. FSDB och DBU är oroad över risken att dessa sociala sammanhang kan komma att nedprioriteras av arbetsgivare för att inte överskrida bidragstaket. I vidare beredning bör övervägas om inte även dessa sammanhang bör vara undantagna insatsen och bekostas inom vardagstolkningen.

8.2.4 Bidragets storlek

FSDB och DBU tillstyrker förslaget och tycker att förstärkningen är ett viktigt första steg för att säkerställa likvärdiga möjligheter för personer med dövblindhet på arbetsmarknaden. Det är dock viktigt att vara medveten om att den lösning som utredningen valt inte kommer att tillgodose behoven hos alla tolkanvändare. Det finns en grupp tolkanvändare som har yrken med större

kommunikationskrav eller större behov av tolkstöd varför det är olyckligt att en helhetslösning inte föreslagits. Detta problem sätter ekonomisk press på tolkanvändarna, som riskerar att hamna på efterkälken på arbetsmarknaden om ingen lösning hittas. En stor risk är att det fortsatt blir lagligt för arbetsgivare att välja bort tolkanvändare på grund av tolkkostnaderna.

FSDB och DBU hade gärna sett att bidraget hade haft två nivåer på taket så att det också kunde ta hänsyn till behoven hos dem som har yrken med ett större krav på tolkning eller där tolkanvändaren har större behov av tolkstöd, vilket ofta kan vara en verklighet för personer med dövblindhet.

FSDB och DBU är vidare mycket positiva till utredningens förslag att indexera ersättningsbeloppet. Indexeringen av bidraget kommer att säkerställa att insatsen är hållbar och ändamålsenlig över tid.

8.2.6 Närmare om hur Arbetsförmedlingens administrativa process kan utformas

FSDB och DBU stöder utredningens förslag om att förenkla och effektivisera processen för registrering av tolkanvändare hos Arbetsförmedlingen. Vi menar att det är helt avgörande att Arbetsförmedlingen förbättrar sina administrativa rutiner för tolkstöd i arbetslivet om förslaget i betänkandet ska fungera som avsett. En principiell viktig sådan fråga är att en tolkanvändare inte ska behöva vara inskriven som arbetssökande på myndigheten för att erhålla tolkstöd i arbetslivet. Vi delar utredningens bedömning att rutinerna behöver vara så tydliga och enkla som möjligt både för tolkanvändare och arbetsgivare.

8.2.7 Uppföljning och utvärdering av den nya insatsen

FSDB och DBU delar utredningens bedömning att det är nödvändigt att utvärdera den nya insatsen efter tre år, och tillägger att bidragets storlek och frågan om att införa ytterligare en nivå av tak för användare med yrken med större kommunikationskrav eller med större behov av tolkstöd också skall ingå i översynen. Vi vill i sammanhanget betona att det är viktigt att det

formella utvärderingsuppdraget inkluderar att även involvera företrädare för tolkanvändare inför och under översynen.

9.3 Översyn om ett samlat tolkstöd i utbildning för vuxna

FSDB och DBU tillstyrker förslaget att se över möjligheterna att samla tolkresurser för vuxenutbildning. Även här framgår tydligt de samhällsvinster som går att göra genom att samla all tolktjänst under en statlig myndighet, se mer under punkt 6.3.1 om huvudmannaskap.

Möjligheten för tolkanvändare att studera på bland annat Komvux på lika villkor och på egna meriter har försummats under många år. Detta är en djupt otillfredsställande ordning, särskilt med tanke på att även personer med dövblindhet borde ha möjlighet att komplettera sina kvalifikationer. Utredningen har på ett korrekt sätt identifierat ett mycket allvarligt problem och vi håller med om att det måste åtgärdas. I vidare beredning av dessa frågor behöver även de särskilda förutsättningar som personer med dövblindhet har beaktas, där det särskilt behöver tydliggöras att dövblindtolkning består av tre delmoment: att tolka vad som sägs, syntolkning och ledsagning.

10.2 Den obokade distanstolkningen med teckenspråkstolk ska långsiktigt säkerställas

FSDB och DBU tillstyrker förslaget om att säkerställa den långsiktiga finansieringen av obokad distanstolkning med teckenspråkstolk via förmedlingstjänsten för bildtelefoni samt att detta förtydligas vara en del av Post- och telestyrelsens uppdrag. Denna tjänst är ett viktigt komplement till den ordinarie tolktjänsten.

10.3 Det kan även finnas behov av obokad distanstolkning med skrivtolk

FSDB och DBU tillstyrker förslaget om att Post- och telestyrelsen ska

analysera behovet av en obokad distanstolkningsfunktion med skrivtolk och möjligheterna att tillhandahålla en sådan funktion på nationell nivå. Det är viktigt att tjänsten inte begränsas till de samtalsförmedlande tjänster som Post- och telestyrelsen har ansvar för idag. Obokad skrivtolkning måste fungera flexibelt i så många olika sammanhang som möjligt, till exempel i olika digitala mötesplattformar och e-tjänster.

10.4 Förutsättningar för fördjupad samverkan mellan regioner om distanstolkning

FSDB och DBU tillstyrker förslaget om att flera aktörer gemensamt får i uppdrag att göra en förstudie om hur en regiongemensam distanstolkningsfunktion kan organiseras, regleras och finansieras. Det har varit tydligt inte minst under coronapandemin hur olika förutsättningar det varit i olika regioner för distanstolkning. FSDB och DBU vill göra ett medskick att det är viktigt att användarperspektivet vägs in när det gäller utformningen av en sådan tjänst. Utredningen har i sitt resonemang haft stort fokus på utförarperspektivet. En tjänst för distanstolkning behöver vara enkel att använda, enkel att beställa samt ge användaren möjlighet att påverka hur text eller bild presenteras. Bland annat behöver tjänsten vara fullt ut tillgänglig för punktskriftsanvändare samt så behöver det vara möjligt att visa både skriv- och teckenspråkstolkning i olika digitala mötesplattformar och e-tjänster.

12.2 Förnyad analys av behoven av tolkar och utbildningar

FSDB och DBU tillstyrker förslaget om en uppföljning av det framtida behovet av teckenspråks-, dövblind- och skrivtolkar samt att uppföljningen innefattar behoven av döva teckenspråkstolkare, dövblindtolkar och tolklärare. Vi menar dock att fem år är en för lång tid att vänta. Vi föreslår en kontinuerlig uppföljning där den första analysen bör ske senast om tre år då vi redan idag ser en kraftig minskning av nyexaminerade teckenspråks-, dövblind- och skrivtolkar, vilket kommer att leda till tolkbrist. Med en kontinuerlig uppföljning skulle utmaningar kunna upptäckas och förhoppningsvis motverkas och åtgärdas i tid. Detta är helt i linje med vad utredningen själv har kommit fram

till. Vi anser vidare att den föreslagna nya nationella funktionen skyndsamt behöver komma med förslag på lösningar för att göra teckenspråkstolk, dövblindtolk och skrivtolk till mer attraktiva yrken och höja statusen för dessa.

12.3 En plan för kontinuerlig och systematisk fortbildning och kompetensutveckling av tolkar

FSDB och DBU tillstyrker att den nationella funktionen för samordning av tolktjänstfrågor får i uppdrag att i samverkan med berörda utbildningsanordnare och arbetsgivare samt företrädare för tolkprofessionen och berörda intresseorganisationer utveckla och sammanställa en plan för kontinuerlig och systematisk fortbildning och kompetensutveckling för teckenspråks-, dövblind- och skrivtolkar samt föreslå hur sådan fortbildning och kompetensutveckling kan finansieras. En samlad överblick över kompetensutveckling och fortbildning skulle vara ett stort stöd för de arbetsgivare som vill ge sina anställda möjligheten till att delta i fortbildning. Vi ser det också som positivt att utredningen har uppfattat och påpekat att det måste vara lättillgängligt, till exempel via digitala utbildningar, då yrkeskåren är utspridd över hela landet med mycket varierande möjligheter att fysiskt ta sig till de nuvarande utbildningar som erbjuds.

13.1.3 Ökat nationellt stöd till våldsutsatta kvinnor med dövhet, hörselskada eller dövblindhet

FSDB och DBU tillstyrker utredningens förslag om att en lämplig myndighet ska utreda om och i så fall hur kompetensen och stödet till våldsutsatta döva och hörselskadade kvinnor och kvinnor med dövblindhet kan stärkas och organiseras nationellt.

13.2.1 Ökad kunskap om barns och ungas erfarenheter och behov av tolktjänst

FSDB och DBU tillstyrker förslaget att den nationella funktionen för samordning av tolktjänstfrågor i samarbete med Specialpedagogiska

skolmyndigheten ska göra en fördjupad analys av barns och ungas behov och erfarenheter av tolk i förenings- och kulturliv, lek samt i fritidsaktiviteter. Vi är vidare positiva till att ett kunskapsunderlag tas fram och vid behov att förslag på åtgärder lämnas för att stärka barnperspektivet i tolktjänstverksamheten.

FSDB och DBU menar dock att uppdraget är för snävt och ser gärna att den fördjupade analysen även inkluderar en analys av barns och ungas behov och erfarenheter av tolk vid myndighets- och sjukvårdskontakter. Ett annat område vi identifierat där det behövs en större kunskapsbas gäller tolk till barn och unga med medfödd dövblindhet.

14.2 En nationell funktion för samordning av tolktjänstfrågor ska inrättas

FSDB och DBU tillstyrker förslaget om att inrätta en nationell funktion för samordning av tolktjänstfrågor. Eftersom det finns många huvudmän och olika ansvariga för tolktjänst är det naturligt att staten tar ett särskilt ansvar för samordning av gemensamma frågor för olika aktörer inom tolktjänsten. Tolktjänst är ett litet men komplext samhällsområde där det är både effektivt och viktigt för utvecklingen, styrningen och den nationella likvärdigheten av tolktjänsten att samla kunskap och kompetens i en nationell funktion. FSDB och DBU är därför mycket positiva till förslaget och poängterar att det är viktigt att den nationella funktionen tilldelas erforderliga resurser. Vi har i många år drivit krav på ett nationellt samordnat ansvar och huvudmannaskap för hela tolktjänsten. En nationell funktion för samordning av tolktjänstfrågor är ett steg i rätt riktning där staten tar ett större ansvar för en sammanhållen och kunskapsstyrd utveckling av tolktjänsten.

15.7.2 Sammantagna utgifter och finansiering

FSDB och DBU delar utredningens bedömning om att det är viktigt med en långsiktig och hållbar finansiering av tolktjänsten. Ett av utredningens viktigaste förslag, det om ett samlat och förstärkt tolkstöd i arbetslivet, föreslås finansieras inom Arbetsförmedlingens anslag 1:4 Lönebidrag och

Samhall m.m. och att motsvarande medel som föreslås till insatsen tillförs det anslaget för att motverka risker för undanträngningseffekter.

FSDB och DBU anser att det är en bra idé att öka budgeten för Arbetsförmedlingen som utredningen föreslår och tillstyrker utredningens förslag. Vi ser dock inte att risken för undanträngningseffekter skulle vara särskilt stor. Det saknas argument för det. Tvärtom, precis som utredningen noterat, har det finansiella utnyttjade utrymmet i anslag 1:4 varit betydligt större än vad förslaget om tolktjänst i arbetslivet beräknas kosta per år.

Mot den bakgrunden ser vi att utredningens förslag i första hand bör antas och att det i andra hand går att lösa finansieringen genom utnyttjande av oförbrukade medel inom samma ramanslag 1:4.

Vänliga hälsningar

För Förbundet Sveriges Dövblinda

Klas Nelfelt

Förbundsordförande

För Dövblind Barn och Ungdom

Malin Lindén

Förbundsordförande